

Zone vijf, broodnodig en toch verwaarloosd

Met permacultuur beginnen, betekent je tuin ontwerpen. Een van de ontwerpprincipes is zonering. Door je tuin op te delen in zones ga je minder energie verbruiken. Waar je niet zo vaak nodig bent, wat minder werk vraagt, ligt verder weg. Waar je vaak moet zijn, ligt dichtbij. Krijg je natte voeten als je kruiden voor je ochtendthee haalt, dan heb je een slecht ontwerp gemaakt volgens Bill Mollison. Die kruiden moeten immers bij de deur staan. De verste zone is zone vijf. Daar moeten we niet naartoe, daar werken we niet, we gaan er enkel observeren of genieten. Wat wil je nog meer? En toch ... een zone vijf ontbreekt in de meeste tuinen, ook in de hele grote projecten. Hoe komt dat toch?

AUTEUR LUCRÈCE ROEGIERS
FOTO'S YGGDRASIL

↑ Gelaagdheid in zone 5

Wat is een zone vijf?

Het opzet van permacultuur is dat zoveel mogelijk mensen hun stuk grond ombouwen tot een eetbare tuin volgens de principes van permacultuur zodat daarbuiten veel meer ruimte overblijft voor natuur.

We beginnen hierbij met in ons eigen stuk grond ook een stuk beschikbaar te laten voor de natuur: zone vijf.

Dit is een stuk(je) dat geen onderhoud vraagt, dat je aan de natuur overlaat. Dat betekent dat jij je daar niet mee bemoeit. Je gaat enkel af en toe eens kijken hoe het ermee staat: wat gebeurt er, wat groeit er, wat leeft er? Zo kan je zien hoe de evolutie is van een stukje grond waar de mens zich niet om bekommert en waar hij dus niet ingrijpt, noch in het beginstadium,

noch na meerdere jaren. Dat laatste is niet altijd mogelijk als je een niet zo grote tuin hebt. Deze zone ligt in principe het verste in je tuin, zeker niet in de onmiddellijke omgeving van je huis.

Wat leert ons de zone vijf?

Wat is het nut van een stuk grond waar je 'niets mee doet'? We zijn zo gewoon dat we alles moeten in de hand houden, alles controleren, en dat alles moet opbrengen, dat het heel moeilijk ligt om het nut in te zien van een stuk natuur dat niet 'onderhouden' wordt.

Permacultuur vertrekt van observatie van de natuur. Waar vinden we nog ongerepte natuur?

Inderdaad, nergens meer in onze streken.

Laat daarom die ongerepte natuur in jouw tuin een plaats krijgen. Het is een uitgelezen manier om te ervaren hoe de natuur te werk gaat. Je ziet heel snel allerlei kruid verschijnen, de bodem is vliegensvlug bedekt. Dat is de eerste les: bedek de bodem!

Jaar na jaar zie je veranderingen. Reeds snel verschijnen jonge bomen, de pioniers die het systeem op gang trekken. In onze streken zijn dat berken. Deze boomsoort groeit snel en berken zijn soepel, ze deinen mee met de wind. Al groeiend gaan ze de bodem steeds meer beschermen tegen rechtstreeks zonlicht en tegen zware slagregens, tegen harde vorst ook. Er ontstaat een gematigder microklimaat. Hierdoor kunnen andere, meer kieskeurige planten gaan groeien.

Les twee: als je kieskeurige planten wil kweken zoals groenten of windgevoelige fruitbomen, zorg dan eerst voor een goede windschut en voor bescherming van de bodem. Zorg voor een beschermende rand, voor de bodem is dat bodembedekking, nogmaals!

De bladeren van de berken die in de herfst op de bodem terechtkomen, zijn vlot verteerbaar voor het bodemleven. Daardoor komt de bodem steeds meer tot leven. Hoe meer onverteerd organisch materiaal beschikbaar is, hoe beter het bodemleven gedijt en dat zorgt voor een betere structuur van de bodem: meer lucht, licht en water kan in de bodem doordringen.

Les drie: de bodem bedekken met organisch materiaal maakt de bodem vruchtbaar. Bedekken dus!

Reeds na enkele jaren is er een duidelijke verdeling van de verticale ruimte. Naast bodembedekkers groeien er kruiden die tot zo'n vijftig centimeter hoog worden, struiken zoals een wilde roos, een meidoorn, een hazelaar steken erbovenuit. Wilde bramen vullen tussenruimtes en daarboven torenen de berken, steeds hoger. Gelaagdheid is de naam hiervoor: zowat alle verschillende hoogtes worden ingevuld.

Les vier: zorg voor gelaagdheid in je tuin, meng planten van verschillende hoogtes.

De eerste fase is in volle gang, vanaf nu gaat het langzamer. Een humusrijke bodem ontstaat, heel langzaam, zowat een centimeter in twintig jaar. De pioniers verdwijnen wanneer hun taak erop zit. Ook dat is een langzaam en langdurend proces. Pas na twintig jaar beginnen de eerste berken zwaktes te vertonen zoals aantastingen door schimmels. Bij storm breekt er al eens een berk of valt er een om. Een eerste teken dat de volgende fase in aantocht is. In die volgende fase verschijnen struiken en bomen die aangepast zijn aan de bodemsamenstelling. In onze streek zijn dat meidoorn, hazelaar, eik, beuk. Dit zijn de planten die in de beschutting van de pioniers ontkiemd zijn en nu hun weg naar omhoog hebben ingezet. Het zal nog vele jaren duren, tot tachtig jaar zegt men, voor de pioniers het begeven hebben en het bos volledig hebben overgelaten aan de specialisten, zoals men ze noemt. Dat zijn planten die wat kieskeuriger zijn en niet zomaar overal kunnen groeien. Die opeenvolging van de verschillende fasen noemt men successie. Les vijf: in de natuur gaat het uiteindelijk langzaam naar menselijke normen.

↓ Gelaagdheid in de moestuin

Ook een zone vijf is vol opbrengst, maar sluit niet aan bij wat we ons voorstellen bij het woord 'opbrengst'

Bedenk: haast en spoed is zelden goed. Wil niet alles tegelijk en hou rekening met successie.

Natuurlijk wordt dat stukje tuin ook steeds meer verblijf of toevlucht voor meerdere diersoorten: knagers, rovers, gevleugelden in alle maten, insecten ... Een complex ecosysteem ontwikkelt zich. Had je aanvankelijk nog af en toe de neiging om in te grijpen, naarmate de tijd vordert, lijkt het steeds evidenter niets te doen en de bewondering neemt toe.

Les zes: er zijn meerdere soorten nodig die met elkaar samenwerken om tot een werkzaam ecosysteem te komen.

Zone vijf wordt verwaarloosd

Waarom ontbreekt zo'n echt arbeidsarme zone in de meeste permacultuurtuinen? Waarom maakt deze zone meestal geen deel uit van een ontwerp, zelfs niet bij grote permacultuurprojecten?

De belangrijkste reden is, volgens mij, dat we willen dat elk stukje grond opbrengt, omdat we vertrekken vanuit een gevoel van schaarste. Permacultuurtuinen zijn altijd *Tuinen van Overvloed*, zoals het gelijknamige eerste permacultuurboek in het Nederlandse taalgebied, van Fransjan de Waard, ons leert. Ook een zone vijf is vol opbrengst, maar sluit niet aan bij wat we ons voorstellen bij het woord 'opbrengst'. Is het niet onbegrijpelijk en storend dat mensen die permacultuur hoog in het vaandel dragen, met de natuur willen samenwerken en ijveren voor biodiversiteit, toch geen stukje grond over hebben voor die natuur? Willen we nog steeds heersen, onze wil opleggen? Op voet van gelijkheid samenwerken met de natuur, respect opbrengen voor de natuur, is enkel geloofwaardig als dat in de praktijk en niet enkel in woorden gebeurt.

Een bos of natuurreservaat als zone vijf?

"Maar, als er een bos aan mijn tuin grenst, waarom dan nog een zone vijf aanleggen?" Heel eenvoudig omdat een bos altijd eigendom is van iemand. Er kan elk moment ingegrepen worden, het bos kan een andere bestemming krijgen, de bomen kunnen gekapt worden, het terrein kan verkaveld worden, het kan eigendom worden van een natuurorganisatie. In elk geval is het geen zone vijf, er wordt immers steeds ingegrepen.

Ook natuurorganisaties grijpen in, hetzij

om een bepaald stadium te bereiken en te handhaven, hetzij om bepaalde exoten te weren. Bovendien kan je enkel subsidies krijgen als je ingrijpt.

Als in het utopische geval alle tuinen permacultuurtuinen zouden zijn zonder zone vijf, waar is er dan nog natuur? Als wij er niet voor zorgen, wie dan wel?

Wat met een kleine tuin?

In een kleine tuin kan je natuurlijk geen bos laten ontstaan, maar je kan wel een klein stuk spontaan laten evolueren. En misschien is het op een bepaald moment dan wel mogelijk om een groter stuk beschikbaar te laten voor de natuur. Ik heb het gevoel dat het niet inrichten van een zone vijf meer te maken heeft met onze neiging tot orde en beheersing dan met plaatsgebrek. Het kan een gezellig hoekje worden waar allerlei dieren en diertjes zich terugtrekken om het als uitvalsbasis te gebruiken. Wellicht zal je productietuin er wel bij varen.

Ik zou ervoor willen pleiten dat al wie een permacultuurproject opstart, een deel van het terrein als zone vijf laat uitgroeien. Het kost geld noch moeite en het is een écht stuk natuur.

Hierbij een kort overzicht van de zones in een permacultuurtuin. Enkel in zone 5 ga je niet werken, de andere zones vragen enige vorm van onderhoud.

ZONE 1 ligt onmiddellijk rond de woning.

Je komt erin zodra je buitenkomt, wellicht elke dag.

ZONE 2 ligt daar net voorbij en je komt er vaak, het kan een serre of koude bak zijn.

ZONE 3 ligt verderaf en bestaat uit een boomgaard als het om een grote tuin gaat of bij een kleine tuin kan dat het kippenhok zijn, de composthoop, een halfstam fruitboom, een rustig plekje ...

ZONE 4 ligt nog verder en je komt er maar af en toe, zoals om hazelnootjes te rapen. Deze zone vraagt weinig onderhoud.

ZONE 5 ligt het verst en je gaat er enkel om te kijken en te luisteren. Je werkt er niet.